

RAGUŽEVA GRAMATIKA –
PRAKTIČNA ILI NE – NOVA JEST

Dragutin Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997.; X+466 str.

Svaki će se čovjek kojem je stalo do jezične kulture poveseliti novom jezičnom priručniku. Pred proljeće 1997. na tržištu se pojavila jedna nova gramatika hrvatskoga standardnoga jezika – u drugoj polovici XX. stoljeća, ona je eto još jedna u nizu za Brabec–Hrastec–Živkovićevom, Težak–Babićevom, Pavešićevom u *Jezičnom savjetniku*, onom autora iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, te Akademijinim *Nacrtima*.

U Predgovoru Dragutin Raguž ističe da njegova *Praktična hrvatska gramatika* “čitatelju nudi opis suvremenoga hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika”, sadreći “i elemente objasnidbene i funkcionalne gramatike, i to s podosta novina u odnosu na dosadašnje hrvatske gramatike”. U gramatici se “osobito vodilo računa o sažetome pregledu cjeline, ali i o iscrpnosti u važnim pojedinostima”. Autor se nada i da će čitatelj “naći odgovorena gotovo sva pitanja koja mu se postavljaju za pravilnu upotrebu različitih oblika i konstrukcija u govoru i pismu”. Gramatiku je autor namijenio “širokome krugu korisnika, osobito učenicima srednjih škola i nastavnicima hrvatskoga jezika”, a pišući je, mislio je “i na strance (strane studente)”, i uvjeren je da će od nje koristiti imati “i svi ostali zainteresirani za hrvatsku jezičnu normu, npr. lektori te studenti (...), zatim nastavnici osnovnih škola i svi drugi koji imaju poteškoće s pravilnom upotrebom suvremenoga hrvatskoga jezika”.

Zanimljivo je to što u prvoj rečenici predgovora D. Raguž upotrebljava naziv

hrvatski standardni (književni) jezik, a u Uvodu (na str. 2.) tvrdi ovo, povezujući s imenovanjem hrvatskoga jezika kroz XX. stoljeće i “s osamostaljenjem hrvatske države (1991. godine)”: “Stoga nema više nikakva razloga taj jezik zvati *hrvatskim književnim jezikom*, nego naprosto *hrvatskim jezikom*, onako kako to čine i drugi narodi za svoje jezike.” – To može zainteresiranoga čitatelja zbuniti, jer mu nije objašnjen pojam hrvatskoga standardnoga (književnoga) jezika, koji je uži nego što je pojam hrvatskoga jezika. Jasno je da ni Raguževa gramatika nije gramatika svega hrvatskoga jezika nego samo jednoga njegova dijela – dijela koji se naziva upravo hrvatskim standardnim jezikom (i hrvatskim književnim jezikom). U uvodu autor piše: “Hrvatski jezik ima tri narječja (skupine dijalekata): čakavski, kajkavski i štokavski, koji su u prošlosti postojali kao zasebni književni jezici, odnosno jezici književnosti.” – a njegova gramatika ne obuhvaća ni te prijašnje književne jezike ni današnji dijalekatni književni izričaj (jezik današnje dijalekatne književnosti).

Naravno, ime gramatike standardnoga jezika može biti kraće. Uostalom, gramatika sedmero autora iz IHJJ iz 1995. (i II., promijenjeno izdanje 1997.) zove se kratko *Hrvatska gramatika* – a prije je to bila *Priručna gramatika hrvatskoga književnoga jezika* (1979.) te *Gramatika hrvatskoga književnoga jezika* (1990.). U njezinoj se uvodnoj riječi i napomenama govori da je to upravo gramatika *hrvatskoga književnoga jezika*, a čitatelj će o razlici između toga i *hrvatskoga jezika* pročitati u uvodu, gdje se piše i o *književnom jeziku* i o *standardnom jeziku*.

Usput budi rečeno, kad se u uvodu već upustio u kratko opisivanje položaja hrvatskoga jezika (i položaja hrvatskoga

standardnoga jezika) u hrvatskom društvu i njegovu okruženju kroz posljednja stoljeća, D. Raguž nije trebao izostaviti činjenice koje su nezaobilazne u novijoj povijesti hrvatskoga književnoga jezika – primjerice, on piše da su Hrvati 1918.-1990. svoj jezik “sve to vrijeme neslužbeno, i ponekad službeno, zvali samo hrvatskim”, no tu to “ponekad” zvuči upravo preslabo: ta što je s vremenom Banovine Hrvatske, što je s vremenom Nezavisne Države Hrvatske, što je s imenom u vrijeme ZAVNOH-a i odmah poslije, što je s imenom *hrvatski književni jezik*, koje je bilo u ustavu Socijalističke Republike Hrvatske od 1974. do vremena današnje Republike Hrvatske i današnjega Ustava Republike Hrvatske? Autor piše da “tek s osamostaljenjem hrvatske države (1991. godine) to ime, *hrvatski jezik*, postaje i službenim”. Možda ne bi bilo loše da u jednoj praktičnoj hrvatskoj gramatici – dakle ne samo u toj Raguževoj nego i u drugim – bude napisano ono što piše u Ustavu Republike Hrvatske (stupio je na snagu kada ga je proglasio Sabor, 22. prosinca 1990.): “U Republici Hrvatskoj u službenoj je uporabi hrvatski jezik i latinično pismo.” (čl. 12., st. 1.) Premnogo ljudi zaista uopće ne zna što piše u Ustavu, a kamoli što u njemu piše o jeziku. Sjetimo se i nespোরазума i “nesporazuma” koji su bili u vezi s objašnjenjem kakvo je bilo u ustavu iz 1974. – ni onda mnogi nisu znali što i kako u ustavu piše (a neki nisu htjeli znati).

I bez obzira na ono što je pisalo u zakonima, jezik se, kako spominje i D. Raguž, nazivao hrvatskim – tu su bila djela kao *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika za osnovne i srednje škole* Stjepka Težaka i Stjepana Babića (1973.), *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* autorā iz Zavoda za jezik

(1979.), *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika* Milana Moguša (1971.), *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od Preporoda do I. G. Kovačića* Julija Benešića (1985.), *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Moguša (1971.), neki dvojezični rječnici.

Dragutin Raguž u svojoj se *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*, ponekad i izrazito osobnim tonom, protivi ponekoj današnjoj normi – no to je njegovo osobno pravo. Ponekad pak uopće ne spomene kakva je današnja norma – npr., za *neću, nećeš...* kaže da se pišu sastavljeno s negacijom *ne-* (t. 320. i 449.), bez obzira na praksu nekih pisatelja da to pišu odvojeno kao *ne ću, ne ćeš...*, a što je opisano i pravopisnom normom (tj. današnjim *Hrvatskim pravopisom 1996.* S. Babića, B. Finke i M. Moguša jer se u t. 304. dopušta i *ne ću* i *neću*, a tako je i u prijašnjim izdanjima). Prema čitatelju – učenicu, studentu, nastavniku... – bilo bi lijepo da mu se to onda i spomene, kad se već ističe to kako se nešto treba pisati.

Nešto što također može nedostajati običnu čitatelju (a taj se moj prigovor, ili “prigovor”, može izreći i nekim drugim jezičnim djelima) jest nemogućnost povozivanja “današnjega” i “starijega” nazivlja. To *današnji* i *stariji* često i nije samo današnje i samo starije, u nekih se autora miješa jedno s drugim.

Cjelina se zove *Deklinacija i Konjugacija*, a drugdje će se i u naslovu dodati i drugi naziv: *Stupnjevanje (komparacija) pridjeva, čestice (partikule), Povezivanje priložnih (adverbnih) oznaka, Slaganje (sročnost, kongruencija), Dopusne (koncesivne) rečenice* itd.

Na 12 stranica opisa priloga (265.-276.) nećemo doznati da je prilog = adverb. Na nešto manje od dvije stranice teksta koji je smješten pod spomenutim naslovom o

priložnim oznakama (336.-338.) to da je priložni = adverbni doznajemo samo iz naslova *Povezivanje priložnih (adverbnih) oznaka*, a običan čitatelj neće moći u svih osam točaka pod tim naslovom prepoznati priložne oznake.

U Raguževoj se knjizi ne spominje upotreba naziva *osoba* (*prva osoba, druga osoba...*), koja danas opet oživljava u jeziku nekih jezikoslovaca i časopisa, prema *lice* (*prvo lice, drugo lice...*).

Upotrebljava se naziv enklitika i kaže se da je to naslonjenica (t. 92.) – i naziv enklitika rabi se u Praktičnoj hrvatskoj gramatici za sve klitike ili nenaglasnice, tj. i za one koje se u drugim gramatikama nazivaju enklitikama/naslonjenicama/zanaglasnicama i proklitikama/prislonjenicama/prednaglasnicama (tako za *ne*, t. 450.). U kazalu ćemo naći enklitike (naslonjenice), ali naslonjenica v. proklitika; naći ćemo proklitika i prislonjenica v. proklitika. Naći ćemo i klitika, i u t. 970. ipak se može pročitati da se klitike po tome “stoje li takve riječi u naglasnoj cjelini ispred ili iza samostalne riječi razlikuju” proklitike (prislonjenice) i enklitike (naslonjenice).

Ponekad je podjela knjige na cjeline riješena na način koji sigurno nije baš najbolji – teško je snalaziti se u tome na koji su način uredene razine. Zato ja ovdje spominjem cjeline i dijelove. Slova naslova “Opća napomena o padežnome sustavu” (str. 114.-115.) iste su veličine kao i slova naslova “Deklinacija brojeva” (str. 109.-114.), čija cjelina očito pripada naslovu većih slova “Brojevi (brojevne riječi)” (str. 104.-115.?, 114?) – a sigurno je da ta opća napomena ne pripada samo brojevima nego najvjerojatnije cjelini “Deklinacija” (str. 4.-156.). Podjela knjige na točke (knjiga ih ima 999) također nije praktična (za primjer vidi dalje).

Šteta je što u tako opsežnoj gramatici alternacije nisu smještene nekako skupa. Primjerice, poželimo li pronaći alternaciju *l/o*, u sadržaju toga i takva pojma naći ćemo. U kazalu za sve je alternacije naznačeno da su u t. 24.-54., a posebno su spomenute alternacije dvoglasa *ie/je/e/i* (tako!), alternacije nastavka (u 22 točke) i alternacije osnove (u 35 točaka). Tko se sjeti pa potraži u kazalu to pod pojmom promjene, naći će zaista promjenu *l* u *o*, i to da se to može naći u četiri točke (te uputu da za alternacije pogleda pod deklinacijom, komparacijom, konjugacijom i palatalizacijom, što valjda čitatelj, tražeći *l~o*, neće zagledati).

U t. 34. alternacija *l~o* spominje se samo kao jedan od glavnih razloga “za alternaciju osnove imenica muškoga roda”. U t. 37. dano je pravilo promjene *l>o*: “na kraju sloga iza kratkoga samoglasnika, tj. u kratkim slogovima”, uz mnoge izuzetke, “osobito u stranim riječima”, dok “*l* iza dugih samoglasnika, tj. u dugim slogovima, ostaje neizmijenjeno”.

U t. 109. spominje se promjena *l>o* u vezi s pridjevima “na kraju sloga (u završecima *-eo, -ao*)”.

U t. 115. promjena *l>o* spominje se u vezi s tim da poslije suglasnika *v, p, m, b* komparativni sufiks *-ji* daje “modificirani sufiks *-lji*”, pa će autor “stoga radije govoriti o sufiksu *-ji*, s promjenama koje on izaziva (osim jotacije dolazi i do jednakjenja suglasnika, redukcije, promjene *l>o* itd.)”. Primjer s tim u vezi jest *debeo – deblji* (a dano je samo *bīel – bjelji*, čemu se moglo dodati i *bīo – bjeljī*).

Međutim, alternacija *l~o* zapravo se spominje i sreće i drugdje. Vidi se u tablicama sklonidbe imenica u t. 55.: uzorci 25 (*kòlac, G kólca/kóca; dòlac, G dólca/dóca*), 32 (*dīo, G diēla*), 40 (*dāvao, G dāvla*), 41 (*mīslilac, G mīslioca*), 44 (*tā-*

lac, G tãoca)... Spominje se u vezi s glagolskim pridjevom radnim, u dijelu o njemu: daje za nj "sufiks -l (s prijelazom u o na kraju)" (t. 383).

Dakle alternacija *l-o* nesredeno je porazbacana po knjizi na više mjesta koja nisu ni na koji način upućena jedna na druga.

U opisu upotrebe neodređenih i određenih pridjeva u t. 97., D. Raguž spominje to da se određeni oblik upotrebljava "u brojnim frazološkim i terminološkim sintagmama" (*bijeli luk, bijeli sljez, crni prišt, divlji kesten, crni bor, crni petak, crna kravata, bijela košulja, bijela vrana, ljuta paprika*), i da su izuzeci rijetki: *pun Mjesec – puni Mjesec, visok napon – visoki napon*. – Ti izuzeci često su u vezi s tim što govornik ili pisatelj stvarno hoće kazati. Primjerice, u rečenici *Neka je n prost broj*, naglašava se kakav je *n* broj, iako je termin *prosti broj*.

U popisu glavnih brojeva nalazimo ženski rod *dviē*, što je Raguževa oznaka za jednosložan izgovor. Mislim da je u hrvatskoj praksi ipak mnogo češći dvo-složni izgovor *dvije*.

Na koncu cjeline o brojevima dodana je i jedna točka o tome "kako se izgovaraju neki znakovi u matematici". Tu ima nekih nepreciznosti i zbunjina. – Za znak \times piše da je to "puta ili iks (ovisno o položaju i funkciji)", no to nije točno: samo slovo *x* pročitat ćemo kao *iks*, i u svakom dobro složenu tekstu moraju se međusobno razlikovati znakovi *x* i \times . Za znak *puta* stavljena je umjesto podignute jedna obična točka. Za primjer druge i treće potencije (poredak *kvadrat* ili *na drugu*, ali *na treću* ili *na kub*) dan je možda zbunjujući primjer s m^2 , m^3 , umjesto npr. x^2 , x^3 , jer se m^2 , m^3 mogu shvatiti kao općepoznate mjere, kao *kvadratni/četvorni metar, kubni/kubični/prostorni me-*

tar, a takvi nazivi nisu spomenuti – a za te mjere ne čitamo "em na kvadrat", "em na treću". Za $2/4$ ili $\frac{2}{4}$ piše da se čita *dva kroz četiri* (ili *dvije četvrtine*), a nije spomenuto da se $2/4$ može pročitati i kao *dva (po)dijeljeno s četiri*, i sl. Za 2,5 dano je samo čitanje *dva zarez pet/dva koma pet* (koliko je to *koma* u nas neutralno?), a nije spomenuto sasvim obično *dva cijela pet (desetina)*. Za $\sqrt{3}$ dano je čitanje *korijen iz tri*, a za $\sqrt[3]{}$ čitanje *treći korijen*; prvo može biti pročitano i kao *drugi korijen iz tri, drugi korijen broja tri*.

D. Raguž smjestio je cjelinu o prijedlozima iza cjelina o imenicama, zamjenicama, pridjevima i brojevima i iza općih napomena o padežnom sustavu "zbog njihove funkcije i vezanosti za deklinacijske riječi" (t. 167.). Tu je dana relativno pregledna tablica prijedloga i njihovih slaganja s pojedinim padežima. Za tom cjelinom slijedi cjelina o značenju i funkciji padeža (str. 119.-156.), gdje se onda daju i detaljnija objašnjenja i o upotrebi pojedinih prijedloga.

Zanimljivo je da u tablici (t. 169.) nije dan prijedlog *tijekom*, a u t. 238., gdje se govori o prijedlogu *tokom* (dakle ako je *tokom* prijedlog, onda je to i *tijekom*), kaže u napomeni da je bolje genitivne veze kao što su *tokom rata, tokom rujna, tokom godine* zamijeniti konstrukcijama *u toku rata* itd., a "nepotrebno je to mijenjati u *tijekom rata/rujna* i sl., kako se radi u posljednjih nekoliko godina". Ako je već htio dati neki takav savjet, mogao je reći i da se to može reći i *za vrijeme rata, u mjesecu rujnu, te godine* itd. – ovisno o tome što se zaista želi reći.

U t. 272. piše se o prijedlogu *po* s akuzativom za "vrijednost, cijenu predmeta iste vrste", i tvrdi: "Često cijena izražena prijedlogom *po* ima značenje niže, povoljne cijene, pa onda i manje vrijednosti

predmeta ili velike ponude.” – Malo mi je teško povjerovati u to često, no sigurno neće biti da je to autor napisao tek tako; ali koja bi bila razlika između ovih dviju tvrdnji: *U toj je prodavaonici taj televizor po 6000 kuna, a ulicu dalje prodaje se po 7500 kuna.* Prva tvrdnja govori o cijeni koja je povoljnija od druge cijene, ali i za drugu, višu cijenu upotrijebio sam isti prijedlog *po*. Isto bi bilo da se radi o paprikama *po 8* i *po 12* kuna, na istoj trž-

nici, klupu do klupe. Koliko se često zapravo to po upotrebljava za “značenje niže, povoljne cijene”? – U t. 207 autor kaže tako da prijedlog *od* za cijenu “pokazuje često visoku vrijednost, cijenu”, no ako nekoga ide *plaća od 1500 kuna*, a njegova nadređenoga ide *plaća od 6000 kuna* – opet imam slučaj za razmišljanje.

Svršit će se...

Alemko Gluhak

VIJESTI

KAKO NAZVATI OBAVIJESNI KNJIŽNIČNI SUSTAV?

Ministarstvo kulture i Ministarstvo znanosti i tehnologije počinju ostvarivati projekt pod nazivom Nacionalni informacijski sustav knjižnica Hrvatske, skraćenicom NISKA. Marica Fučkar-Marasović javila se u Vjesniku 8. 7. 1997. s prosvjedom protiv toga naziva i kratice. Smatra da je pogrešno ime države u posvojnome genitivu, drugo, da je nepotreban pridjev *nacionalni* kad se kaže ime države, treće, da je neprihvatljiva skraćenica (akronim) NISKA jer je to srpska riječ, koja se na hrvatski kaže *ogrlica, niza*, četvrto, da u skraćenici NISKA imenica *Hrvatska* nije ni slovom prisutna, peto da se *informacijski* hrvatski kaže *obavijesni* pa predlaže da se nađe bolji naziv. Sama daje više prihvatljivih prijedloga.

Budući da je njezin članak ostao bez odjeka, 11. studenoga ponovno se javlja u Vjesniku sa sličnim mislima i prigovorom što od mjerodavnih nije dobila odgo-

vor. Počela je skupljati potpise u znak potpore i 4. prosinca je uredništvu Jezika poslala dopis i preslik dokumentacije s molbom da se u jednom od idućih brojeva osvrnemo na riječ NISKA.

Mislimo da su prigovori M. Fučkar-Marasović opravdani pa podupiremo njezino nastojanje. A što se tiče riječi NISKA, to doduše nije obična riječ, nego skraćenica naziva, ali u obilju drugih mogućnosti zaista nam nije potrebna NISKA kad je taj glasovni sklop kao riječ zaista srbizam. Kao takva je označena već 1940. u Guberina-Krstićevim *Razlikama između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, u Brodnjakovu *Razlikovnom rječniku srpskog i hrvatskog jezika*. To je ujedno upozorenje ministarstvima i državnim ustanovama da u važnim projektima više misle i na jezičnu stranu.

Ministarstvo znanosti i tehnologije dopisom od 22. prosinca 1997. obavijestilo je autoricu da će još jednom razmotriti naziv projekta.

Stjepan Babić